

gevonden materiaal interessanter dan dit eindproduct, het uiteindelijke biografische portret van voorbeeld drie. Ik denk niet dat dit aan het personage of de schrijfstijl ligt. Een levensverhaal boeiend beschrijven is wellicht het moeilijkste onderdeel van het hele proces.

In een citaat (van wie?), wat verloren onderaan het hoofdstuk 'Waar vind ik het materiaal' (15-33), klinkt een geluid van historisch-filosofische aard daarover: 'It is easier to collect data than to know what to do with them' (33). Van der Wiel geeft natuurlijk allerlei oplossingen voor dit probleem, zoals het lijstje met vragen dat hij aanbeveelt als mogelijke leidraad voor het schrijven van een levensverhaal. Toch is dit niet de sterkste kant van het boekje. Zijn benadering is steeds weer erg praktisch en iets meer gericht op het vinden dan op het ordenen en verwerken. Hoewel de schrijver geen tijdperken uitsluit, lijkt hij toch vooral mogelijke biografische schetsen van personen uit de laatste drie eeuwen op het oog te hebben. Dit stemt ook overeen met de opzet van de serie 'Op zoek naar...': '...historie dichtbij, de geschiedenis op maat' (7).

Martha Catania-Peters

M. van Asseldonk, *De Meierij ontrafeld. Plaatselijk bestuur, dorpsgrenzen en bestuurlijke indeling in de Meierij van 's-Hertogenbosch, circa 1200-1832* (Dissertatie (bewerkt) Katholieke Universiteit Brabant 2002, Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland. Derde reeks; Tilburg: Stichting Zuidelijk historisch contact, 2003, 383 blz., ISBN 90 70641 69 0).

De auteur van dit werk is sedert 1981 werkzaam als ontwikkelingswerker. Het geboorteland Brabant bleef hem echter intrigeren zodat hij na een onderzoek, dat slechts vier jaar in beslag nam, in 2002 bij prof. dr. A. J. Bijsterveld (Universiteit van Tilburg) promoveerde op het eerste boek waarin een poging wordt gedaan om de ontwikkeling van het plaatselijk bestuur en de bestuurlijke indeling van de Meierij van 's-Hertogenbosch in de periode ca. 1200-1832 te analyseren en te verklaren.

Van Asseldonk onderzocht nagenoeg alle middeleeuwse archiefbronnen en zeer veel latere archieven. Tegenover deze overvloed aan primaire bronnen staat een zwakke theoretische basis. De theorie van Blickle over het communalisme waaraan in 1995 een symposium gewijd werd en waarvan de uitgewerkte voordrachten verschenen in het *Noordbrabants historisch jaarboek*, XVII-XVIII (2000-2001), laat de auteur zonder opgave van redenen links liggen (19). Zijn methodiek trekt eveneens de aandacht. Al 'luisterend' naar zijn bronnen, stelde hij de vraagstelling aan de hand van zijn bevindingen herhaalde malen bij. Het gebruik van hedendaagse termen wijst hij zonder meer af omdat ze het zicht op het verleden zouden belemmeren. Vervolgens introduceert hij zijn eigen termen waaronder die van 'algemeen bestuurlijk ressort' en 'openbaar rechterlijk ressort' met name moeten worden genoemd.

Na in het eerste deel de diverse instituties zoals steden, vrijheden en heerlijkheden te hebben geïntroduceerd, worden in het daarop volgende deel zestien taakvelden die door de plaatselijke besturen zijn uitgeoefend besproken. Een omvangrijk derde deel handelt over de totstandkoming van de geografische grenzen tussen de dorpen, waarna in het vierde deel de evolutie van de algemene bestuurlijke indeling volgt.

In een samenvatting worden enkele ontwikkelingsfasen onderscheiden. Nadat in de dertiende eeuw de onvrije lieden in de Meierij juridisch vrij waren geworden ontstonden de oudste bestuursvormen: de corporele vergadering en de ding- of schepenbanken. De corporele vergadering bestond uit de notabelen van het dorp, de schepenen oefenden een complex van bestuurlijk-juridische functies uit. De meeste dingbanken werden gesticht tussen 1170 en 1300.

In een volgende fase kwamen de beden, die vanaf 1438 volgens een stelsel van vaste quoten werden geheven. De periode van de Gelderse oorlogen zorgde vanaf ca. 1480 voor het ontstaan van permanente dorpskassen die vanaf de late zestiende eeuw beheerd werden door een of meer borgemeesters, mannen die een jaar lang de kas moesten beheren en daarvoor persoonlijk aansprakelijk waren. Rond 1600 kwamen de 'regenten' op, vaste beroepsbestuurders die in de loop der tijd steeds meer de macht aan zich trokken met als gevolg dat rond 1700 de invloed van de corporele vergadering zeer gering was geworden. Tussen 1795 en 1810 ontstonden de nu nog bestaande gemeenten en werden bestuur en rechtspraak volledig van elkaar gescheiden. Pas wanneer er conflicten ontstonden, werden er grenzen vastgesteld, maar pas tussen 1795 en 1832 werden alle gemeentegrenzen exact vastgelegd.

De auteur heeft met dit boek in een in Brabant sterk levende behoefte voorzien. Een ander pluspunt is dat veel verouderde denkbeelden worden opgeruimd, zoals, om er maar een te noemen, de notie dat de gemeentegrenzen in dit deel van Nederland afgeleid zouden zijn van de parochiegrenzen. Het was veel eerder zo dat kerkelijke en wereldlijke indeling zich volkomen gescheiden ontwikkelden.

Dat neemt niet weg dat er op dit boek nogal wat aan te merken valt en dat we er mijns inziens nog lang niet uit zijn. Van Asseldonks methode van 'het luisteren naar de bronnen' gaat ervan uit dat de overgeleverde documenten de realiteit van toen weergeven en dat het slechts nodig is van de inhoud ervan kennis te nemen. Zo simpel is het echter niet! Een bron spreekt nooit voor zichzelf, hij moet altijd in zijn context worden geplaatst en weerspiegelt de gedachten en concepten van de schrijver of het circuit waartoe hij behoorde. Aan het slot gekomen rijst niet een nieuw ander beeld op dat de duidelijkheid geeft waar menig lezer naar zal hebben uitgezien. Het lijkt erop dat de schrijver zich nog te weinig van zijn bronnenmateriaal los heeft kunnen maken. Een goede theorie had hier zijn diensten kunnen bewijzen.

Bij de behandeling van de periode 1648-1795 worden enkele belangrijke ontwikkelingen niet vermeld, zoals de toenemende bemoeienis van Den Haag na 1678 met het beheer van de plaatselijke financiën en de opkomst van de kwartiersvergaderingen in de zeventiende eeuw. De periode 1795-1832 had beter helemaal buiten beschouwing kunnen worden gelaten, omdat vanaf ca. 1780 hele nieuwe, door de auteur niet waargenomen opvattingen over overheid en bestuur opkwamen en de interventie van een vreemde mogendheid, Frankrijk, zorgde voor een verregaande centralisatie van de macht in het voor Brabant verre Den Haag. Uiterst discutabel is ook zijn bewering dat het begrip rechtspersoon pas in het begin van de negentiende eeuw zou zijn ingevoerd.

De onderhavige materie had naar mijn mening met veel meer vrucht benaderd kunnen worden vanuit een concept als 'machtsverhoudingen', terwijl ook de theorie van het communalisme aanknopingspunten biedt. De bestuurlijke structuren die in Staats-Brabant in 1795 bestonden, waren immers de resultante van een machtsstrijd tussen de hertog van Brabant, lagere adellijke heren en tenslotte zeker ook de 'landlieden', de bewoners van het platteland. Volgens Van Asseldonk zijn er weinig aanwijzingen voor boeren die schaak speelden met de heren en zou de invloed op de evolutie van bestuursstructuren van onderaf gering zijn geweest. Hij vond immers geen opstanden, noch revoluties (177), alsof er niet meer manieren zijn om je te verzetten tegen wat van buiten of van boven komt. Zo kwamen aan het einde van de zeventiende eeuw de olopemde spanningen tot uiting in een reeks moordaanslagen op predikanten, schoolmeesters en belastinginners. Structuren die zich van onderaf ontwikkelden waren er wel degelijk en ze komen in dit boek ook voor, maar worden niet als zodanig herkend. Ik noem slechts het burengerecht en de corporele vergadering. Een orgaan als het laatste ontstaat welhaast vanzelf, wanneer de notabelen 's zondags na de kerk in de herberg elkaar treffen en zaken bespreken

die allen aangaan en beter gezamenlijk kunnen worden aangepakt. Zo'n orgaan wordt niet ingesteld door een heerschappij, maar ontstaat, waarna in een volgende fase hertog en lagere heren er het voordeel van inzien omdat zij nu een aanspreekpunt hebben en het collectief van boeren en boertjes gemakkelijker fiscale en andere verplichtingen op kunnen leggen.

Ton Kappelhof

G. van Tussenbroek, *Onder de daken van Zaltbommel. Bouwen en wonen in de historische binnenstad (1350-1650)* (Utrecht: Matrijs, 2003, 224 blz., € 29,95, ISBN 90 5345 227 3).

Zaltbommel kent menigeen alleen als silhouet met een karakteristieke toren bij het passeren van de Waalbrug. Maar wie zich laat verleiden tot een bezoek treft een historisch juweel, gevat in het groen van de wallen.

Voor het eerst is er nu een alomvattende beschrijving van de stad, waarin niet alleen de geschiedenis spreekt vanuit de archivalische bronnen, maar waar de bebouwing als het ware zelf spreekt. De methodiek daarvoor was het bouwhistorisch onderzoek, met name van de huizen achter de gevels. Bij een aantal verbouwingen en restauraties in de laatste twintig jaar is het mogelijk geweest om de anatomie van de huizen te doorgronden. De geschiedenis blijkt in de meeste gevallen terug te gaan tot de (her)bouw na de grote stadsbrand van 1524. Uit diverse aanwijzingen concludeert de auteur dat veel van wat toen verbrand is nog een houtskeletconstructie had. Het herstel van de schade betekende gelijk een vrijwel voltooid verstenen van de stad. Op grond van de verzamelde gegevens probeert de auteur te komen tot een typologie van deze huizen en daarbij verschijningsvorm, constructie en indeling een functionele inhoud te geven. De huizen blijken van oorsprong een gemengd karakter te hebben gehad met wonen, ambacht, opslag en verkoop in één gebouw. Er is een aantoonbare verwantschap met de huizen van 's-Hertogenbosch. Deze typologie verheldert de verschillende karakteristieken van de diverse straten in relatie tot de economische activiteit. De ligging aan de rivier genereerde welvaart, waardoor er in de zestiende eeuw wel 4000 inwoners waren in een stad met 900 huizen. Branden als die van 1503 en 1524 en in mindere mate diverse belegeringen veroorzaakten flinke schade aan dit bestand, maar als de economie op peil bleef, was de stad even later weer op orde. Hoe dat in zijn werk ging: de organisatie van het bouwbedrijf en de herkomst van de bouwmaterialen, wordt ook besproken.

De economische neergang in de zeventiende eeuw daarentegen bracht het aantal inwoners en het aantal huizen met ruim een derde terug. Bij wat men toen prijs gaf, werd niet gekeken naar monumentaliteit. De auteur demonstreert dit met het verhaal van het rijke vroeg-renaissance stadspaleis van Johan van Rossum. Behalve met een zeer gedetailleerde tekening van rond 1600 is dit verhaal geïllustreerd met een tekening van J. Stellingwerf, die ruim honderd jaar later een huis tekende dat hij niet gekend had. Elders in het boek komen we zijn werk nog een paar keer tegen. Het werk van deze tekenaar is artistiek inferieur en hoogst onbetrouwbaar en voor eens en voor altijd zou besloten moeten worden om dit nooit meer als topografische bron te gebruiken. Gelukkig wordt dit gecompenseerd door de vele andere illustraties: naast oude en recente foto's zijn er veel kaarten en juist ook foto's en tekeningen die de constructie van de huizen tonen. Dit benadrukt dat het inzicht van de bouwhistoricus primair gebaseerd is op het zien.

Bouwhistorici vinden voldoende in dit boek om vakdiscussies aan te wakkeren, zoals bijvoorbeeld over de betekenis van dwarshuizen. Diverse besproken panden werden, zelfs nog